

СЛАВИША ТУБИН

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
slavisa.tubin91@gmail.comDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2024.83.2.7>УДК: 94(=111'01)(495)"10"
94:327(495:410.1)"04/14"
322(495)"10"

ПРИМЉЕНО: 16.10.2023.

ОДОБРЕНО: 12.11.2024.

АНГЛОСАКСОНСКА СЕОБА У ВИЗАНТИЈУ И ЦРКВЕНА ЈУРИСДИКЦИЈА МЕЂУ ДОСЕЉЕНИЦИМА

Сажетак: У време владавине византијског василевса Алексија Комнина долази до реорганизације варјашке гарде, у којој најистакнутије место добијају Англосаксонци. Англосаксонски фактор у Византији добија на значају услед миграција после битке код Хејстингса 1066. године и норманског освајања Острва. Најзначајнија миграција изгнаника од неколико хиљада људи, предвођена енглеским племством, у Византију дешава се између 1080–1090. године. По једном сведочанству, Англосаксонци су добили земљу у Византији, коју су назвали Нова Енглеска, где су подигли градове са називима оних из старе домовине, па су чак задржали и латинско свештенство. Овај рад се, поред питања англосаксонске сеобе у Византију, бави и црквеном јурисдикцијом међу насељеницима. ► *Кључне речи:* Англосаксонска Енглеска, Византија, јурисдикција, варјашка гарда, Јонија.

УВОД - РОМЕЈСКИ САН ЕДВАРДА ИСПОВЕДНИКА

Контакти између романизоване Британије и Источног римског царства утихнули су после пада Западног римског царства и англосаксонске инвазије у V веку.¹ Британија, која се с временом преобразила у германско друштво, дошла је у чвршћи додир с Византијом у доба папе Григорија Двојеслова и владавине цара Маврикија (582–602), за чије време почиње христијанизација Англосаксонаца.² У владавини краља Едварда Исповедника (1004–1066),

¹ О христијанизацији Британије и њених народа в. Ивица Чаировић, „Утицај владавине цара Константина и његових општих реформи на Британију“, in *Ниш и Византија*, V, ур. Миша Ракоција (Ниш: Град Ниш – Универзитет у Нишу – Православна епархија нишка, 2007), 532–533; исти, „Почеци хришћанства у Енглеској: Келти, Римљани, Германи“, *Годишњак VI* (2007): 170–171.

² О христијанизацији англосаксонске Енглеске в. Радомир Поповић, „Папа Григорије Велики Двојеслов Мисија у Енглеској“, in Радомир Поповић, *Извори за Црквену историју*, друго, допу-

када су англосаксонска и нордијска Енглеска срасли као друштво, долази до интензивнијих односа англосаксонског света и Византије. Доказе о томе видимо у присуству РOMEЈА у Енглеској, као и у археолошким доказима византијских утицаја.³ Да ти утицаји нису били безначајни, показује и то да је универзална византијска идеологија почела да утиче на краљевску идеологију Енглеске. У том периоду је низ англосаксонских краљева усвојио титулу *basileus* (βασιλεύς).⁴ У XI веку после пропасти англосаксонске државе Енглези у доба Алексија Комнина (1081–1118) мигрирају у Византију у већем броју. Једно такво путовање, које се може назвати англосаксонским егзодусом или избеглиштвом, било је толико осетно да су наводно добили самоуправну земљу у Византији, коју су звали *Нова Енглеска*. Извори који сведоче о том егзодусу су *Саџа Едварда Исџоведника*, *Црквена исџорија Орџерика Виџалиса* и *Chronicon Universale Anonymi Laudunensis*. Основна питања на која ћемо покушати да одговоримо у овом раду јесу: анализа англосаксонске сеобе, потенцијално прецизирање локације насељавања и питање црквене организације међу насељеницима у Византији (Да ли је могуће говорити о полунезависној енглеској црквеној структури у Византији?).⁵

Време светог Едварда Исповедника (1042–1066)⁶ јесте време успостављања чврстих односа са Византијом.⁷ *Vita* светог краља даје више алузија и

њено издање (Београд: Центар за хришћанске студије, 2016), 142–143. Опширније о християнизацији новопридошлих германских народа и Цркве у Британији у такозваним *изубљеним ђодинама* после повлачења Римљана са Острва в. Чаировић, „Почеци хришћанства у Енглеској“, 173–178.

³ Jonathan Shepard, “From the Bosphorus to the British Isles: the way from the Greeks to the Varangians”, in *Древнейшие государства Восточной Европы 2009*, ред. Т. Н. Джаксон (Москва: Индрик, 2010), 18, 24.

⁴ Shepard, “From the Bosphorus to the British Isles”, 23–24. Краљ Ателстан 925. године је као краљ Мерсије постао *бреџвалд* (наткраљ) све Енглеске (*rex saxonum et anglorum*) и први је енглески владар који је узео титулу василевса (уједно први владар који је то учинио на Западу, јер, примера ради, Франке и Немце је интересовао латински еквивалент *kesar, august*, док Енглези теже јелинском титулативном обичају), в. Torben R. Gebhardt, “From Bretwalda to Basileus: Imperial Concepts in Late Anglo-Saxon England?”, in *Transcultural Approaches to the Concept of Imperial Rule in the Middle Ages*, ed. Christian Scholl, Torben R. Gebhardt, Jan Clauß (Frankfurt am Main – New York: Peter Lang Edition, 2017), 157–158. Гебхарт енглеску апропријацију титуле василевс не види у еквиваленту императора већ краља (*rex*), в. *ibid.*, 165–166.

⁵ За истраживања *Англосаксонске Цркве* код нас в. Ивица Чаировић, „Англосаксонске студије у оквиру византологије“, in *Ниш и Византија XXI*, ур. Миша Раковија (Ниш: Град Ниш – Универзитет у Нишу – Православна епархија нишка, 2023), 559–568.

⁶ О владавину Едварда Исповедника в. Ивица Чаировић, „Битка код Хејстингса 1066. године – крај англо-саксонске Енглеске“, *Бојословље* № 2 (2017): 139.

⁷ Сходно археолошким налазима, највероватније је да је и сама хламида у којој је крунисан у Вестминстеру Едвард Исповедник, у ствари, византијског порекла: Geoff Egan, “Byzantium in London? New Archaeological Evidence for 11th Century Links Between England and the Byzantine World”, in *Material Culture and Well-Being in Byzantium (400–1453)*, ed. Michael Grünbart (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2007), 115.

референци на Грке и Константинопољ.⁸ Од момената везаних за Византију у *Жиџију* упечатљив је опис краљевог духовног сна (визије) о Константинопољу, који је био повод за посланство у Византију.

1.1. *Верски контекст дипломатске мисије?* Део поеме, односно франко-норманске верзије *Жиџија Едварда Исповедника* успостављање дипломатских односа са Византијом доводи у везу са мистичним сном о седам ефеских младића. Наиме, Едвард Исповедник је сањао седморицу младића како су окренути ка десној страни по обичају и изненада се окрећу ка левој страни. На краља је сан оставио крајње негативан утисак и он је сматрао да на неки начин Божја благодат окреће леђа Енглеској или хришћанству уопште.⁹ У недоумици краљ позива емисаре и заповеда им, до тада нешто необично за англосаксонску дипломатију, да хитају што пре на исток: „заповедам ка Константинопољу“.¹⁰ У сведочанству пева можемо приметити четири религиозне ставке мисије које нам сведоче да је успостављање чвршћих дипломатских веза Енглеске и Византије мотивисано и верском позадином.

а) У времену владавине Едварда Исповедника 1054. године десио се Велики раскол. Потоњи догађаји се одликују подршком папе Норманима¹¹ и тежњом за чвршћим везивањем *Енглеске Цркве* од стране Рима. Сам папа је доцније Норманима дао благослов на права енглеског трона и послао је Виљему Освајачу свој барјак, под којим су наступале његове трупе у освајању Острва.¹² Поред тога, норманско освајање Енглеске било је координисано са римском катедром у смислу реорганизације *Цркве Енглеске* јер је папа отпочео кадровске промене јерархије одмах после 1066. године.¹³ Папску подршку Норманима

⁸ Латинска верзија *Жиџија* у опису госпе Едит казује да јој нема равне у лепоти „све до Константинопоља“: *Lives of Edward the Confessor, Rerum Britannicarum medii aevi scriptores*, 3, ed. Henry R. Luard (London: Longman – Brown – Green: Longmans and Roberts, 1858), 212. Краљица Едит, супруга последњег англосаксонског краља, била је сестра моћних грофова Едвина од Мерсије и Мордекара од Нортумбрије, једног од вођа будуће англосаксонске опозиције Виљему Нормандијском: Allen R. Brown, *The Normans and the Norman Conquest* (Woodbridge: The Boydell Press, 1985), 118. Следећа алузија на Византију у *Жиџију* уочава се у мистичном натпису који се појављује у цркви исписан на „грчком алфабету“: *Lives of Edward the Confessor*, 241.

⁹ Латинска верзија *Жиџија* још више приповеда о Едвардовој зебњи, који се боји да се „свет мења од лошег ка још горем“: *Lives of Edward the Confessor*, 275. Иначе, период око норманског освајања је тумачен лошим знамењима. Од Византије до Енглеске појава комете 1066. године тумачила се као лош знак: А. А. Vasilev, “The opening stages of the Anglo-Saxon immigration to Byzantium in the eleventh century”, *Annales de l’Institut Kondakov* IX (1937): 40; Чаировић, „Битка код Хејстингса“, 140.

¹⁰ *Lives of Edward the Confessor*, 171, 373.

¹¹ Чаировић, „Битка код Хејстингса“, 144, 145. О односу Виљема Освајача и римских папа, као и о папском благослову у освајању Енглеске, в. Ивица Чаировић, „Однос Вилијема Освајача (1066–1087), првог краља норманске Енглеске, са римским епископима“, in *Српска теологија данас*, IX, ур. Радомир Поповић (Београд: Православни богословски факултет у Београду, 2018), 29–31.

¹² Brown, *The Normans*, 128.

¹³ *The Ecclesiastical History of England and Normandy by Ordericus Vitalis*, I, transl. Thomas Forester (London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, 1853), 490.

пре Хејстингса препознаје и пева Едвардово житије, које каже: „Војвода Виљем пред увредом овом, леже пред (ноге) папе Александра“.¹⁴ С друге стране, ово житије нам каже да он после сна о ефеским младићима са ентузијазмом позива „ка Константинопољу“. Можда се Енглезима Константинопољ после раскола 1054. године појављује као узор и пример успешног супростављања папској доминацији? Едвардова мисија, али и јасна подршка папе Виљему Освајачу, може да показује и у том правцу.

δ) Као мотив слања Едвардове духовне мисије у Цариград појављује се тумачење духовног сна о седам ефеских младића. Дакле, краљ Енглеске има духовну недоумицу и потребује тумачење сна, притом не шаље мисију у Рим папи већ ромејском цару у Константинопољ.

в) Енглеско посланство, осим једног племића, сачињено је од стране клирика: „Епископ, клирик и монах игуман“.¹⁵ Интересантан је помен у *Житију* када посланство од Византије долази до Свете земље и бива испитивано од тамошњег (грчког) свештенства: „Каква вам је вера (Creed)“.¹⁶ Према *Живоћу краља Едварда* није било проблема са енглеским вероисповедањем у самој Византији (после 1054). О томе сведочи крај духовне мисије јер „Грци дадоше славу Богу“, што је могло да имплицира на литургијско заједничарење условљено православним вероисповедањем.¹⁷

2. АНГЛОСАКСОНСКИ ЕГЗОДУС КА NOVA ROMA

Криза око наслеђа трона после смрти Едварда Исповедника увела је Енглеску у нестабилни период, обележен умешаношћу Норвежана и нордијских потомака Нормандије.¹⁸ Норвешки краљ Харалд Хардрада, иако је имао подршку у Јорку и Нортумбрији, поражен је у бици на Стамфорд бриџу,¹⁹ док је његов син Олаф дао таоце и напустио Енглеску.²⁰ За разлику од вековне успешне

¹⁴ *Lives of Edward the Confessor*, 301. Благонаклоност папа у норманском освајању Енглеске и кадровске промене међу клиром *Цркве Енглеске* могуће је посматрати у кључу старања римских првојерараха да имају добре односе са Норманима у Нормандији. Они су пак могли да утичу на благоразумност јужноиталијанских Нормана, који су у XI веку били одлучујући и најагресивнији фактор на полуострву и генерално на Медитерану, в. Чаировић, „Однос Вилијема Освајача“, 31.

¹⁵ *Lives of Edward the Confessor*, 275.

¹⁶ *Lives of Edward the Confessor*, 278.

¹⁷ *Lives of Edward the Confessor*, 275.

¹⁸ Виљем Освајач, војвода нормандијски, требало је да наследи по праву круну Енглеске после Едварда Исповедника. По неким сведочанствима, Харолд Годвинсон, последњи англосаксонски краљ Енглеске који је наследио Едварда Исповедника, био је вероломац, јер је својевремено положио вазалну заклетву војводи Виљему у Нормандији, в. Чаировић, „Битка код Хејстингса 1066. године“, 138.

¹⁹ Brown, *The Normans*, 135.

²⁰ Brown, *The Normans*, 136.

борбе Англосаксонаца против нордијских народа, каже се како су њихови нормандијски сродници Енглеску покорили „за један дан“.²¹ Енглези су се често бунили, а најбунтовније су биле области бившег *Данској љрава* око Јорка.²² Одузимање земље и нормандијска власт је тешко падала Англосаксонцима. Многи међу њима нису се мирили са новонасталом ситуацијом и мигрирали су. Међу миграцијама најзапаженија је била миграција у Византију у доба Алексија Комнина, када је неколико хиљада људи са племством напустило земљу населивши се у Византији.²³

Према *Саџи о Едварду Исџоведнику*, Англосаксонци су се окупили око Сигурда, грофа од Глоучестера, и са 150 бродова кренули су Атлантиком пут Гибралтара и даље према царском „Миклегарду“.²⁴ Егзодус се десио негде између 1080–1090. године. Шепард у нордијском имену Сигурд види Сиварда Барна, устаника против норманске власти и негдашњег велепоседника у Глоучестеру.²⁵ На своме путу ка Византији англосаксонски изгнаници су, ушавши у воде Медитерана, нападали сараценска острва. Након што су опљачкали Сеуту и Балеаре, дошли су на Сардинију око 1074. године.²⁶ Даљи пут источним Медитераном довео их је у Византију, где су се населили и ступили у војну службу рOMEЈСКОМ цару. Док је узрок англосаксонског егзодуса био у томе што се нису мирили са владавином нормандијских господара, поставља се питање шта је био мотив да иду баш за Византију? Шепард је избеглиштво Англосаксонаца довео у везу са писменим позивима цара Алексија дворовима на западу у погледу слања најамника, као и са царевим контактима са енглеским

²¹ Brown, *The Normans*, 152. Слом англосаксонске Енглеске десио се у боју код Хејстингса 1066. године. О позадини и самом току битке в. Чаировић, „Битка код Хејстингса“, 141–142. Нормандијску војску је предводио Виљем Освајач. О његовом животопису в. Чаировић, „Однос Вилијема Освајача“, 25–28.

²² *The Ecclesiastical History of England and Normandy by Ordericus Vitalis*, II, transl. Thomas Forester (London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, 1854), 21–22.

²³ *Icelandic sagas and other historical documents relating to the settlements and descents of the Northmen on the British Isles: The Orkeyingers' saga, with appendices*, *Rerum Britannicarum medii aevi scriptores*, 88, ed. Gudbrand Vigfusson, G. W. Dasent (London: H. M. Stationery Office, 1894), 424–425; *The Ecclesiastical History of England*, II, 9. Најупечатљивији разлог миграција које је предводило англосаксонско племство могли бисмо пронаћи у томе да је примарна последица боја код Хејстингса била промена владајуће класе у Енглеској, замењене нормандијским и другим франкофоним племством, в. Чаировић, „Битка код Хејстингса“, 143.

²⁴ Jonathan Shepard, “Another New England? Anglo-Saxon settlement on the Black Sea”, *Byzantine Studies* № 1 (1974): 18–19. О могућим алтернативним правцима путовања енглеских избеглица континенталним путем и Русијом в. Vasilev, “The opening stages of the Anglo-Saxon immigration”, 44.

²⁵ Shepard, “Another New England”, 19.

²⁶ Непосредно по доласку на острво почели су са оружанојм пљачком, али су се убрзо уверили да је острво, у ствари, хришћанско и све што су били опљачкали вратили су острвљанима. Заузврат, архонт Сардиније дао им је заплењене арабљанске бродове, уз чију су помоћ могли да наставе ка циљу, в. Raimondo Turtas, “The Sardinian Church”, in *A Companion to Sardinian History, 500–1500*, ed. Michelle Hobart (Leiden–Boston: Brill, 2017), 189.

нижим клиром.²⁷ Свакако морала је да постоји дипломатска кореспонденција, као и византијска позитивна потврда. Сходно политичко-културолошком зближавању нордијских земаља са Енглеском, ту везу, највероватније, можемо пронаћи у Скандинавији, конкретније у Данској.²⁸ Ипак, најпре треба споменути могућу везу са норвешким краљем Харолдом Хардрадом, који слови за најславнијег Варјага у служби византијских царева.²⁹ Могуће је да су људи из његовог окружења који су са њим били у служби у Константинопољу (а који су се придружили Англосаксонцима после катастрофе на Стамфорд брицу) утицали на развијање идеје о Византији као земљи нове животне прилике. Алексије IV (нордијски Кирјалакс) 1196. године послао је писма свим скандинавским краљевима (Норвешка, Данска, Шведска) и у њима је тражио да му пошаљу војнике у службу, слично као што су то чинили нордијски краљеви и раније.³⁰ Треба имати на уму да је документовано служење скандинавских најамника забележено од раног IX века у војсци Византије. Евидентно је да су позиви за регрутацију ратника у време Алексија Комнина, његовог сина Јована и унука Манојла долазили не само до скандинавских земаља већ и до саме Енглеске.³¹ После битке код Хејстингса Англосаксонци су са надом гледали у правцу Данске. Истовремено, када су нордијски краљеви и даље добијали позиве за регрутацију у Византију у XI веку, данском краљу Свену долазе Англосаксонци са жељом да их војно помогне и сруши норманску власт у Енглеској.³² Свен је имао воље за инвазију на Виљемову Енглеску. Са флотом и армијом он се искрцао на северу Енглеске, али је његова војска поражена.³³ Дански краљ након тога више није имао војне снаге да помогне англосаксонски циљ. Као алтернатива Англосаксонцима који се нису мирили са норманском доминацијом појављује се далеко царство наследника римских царева на истоку, које је у то доба водило огорчене борбе са норманским снагама из Италије. Поход из Нормандије који је срушио англосаксонски свет претио је да то исто учини и

²⁷ Jonathan Shepard, "Cross-purposes: Alexius Comnenus and the First Crusade", in *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips (Manchester – New York: Manchester University Press, 1997), 117–119.

²⁸ Ана Комнина казује како су Енглези из Туле или са *Осџурва Туле*, што је архаични израз за нордијски свет, коме је у ромејском наративу припадала Енглеска: *Anna Comnena The Alexiad*, transl. Elizabeth A. S. Dawes (Cambridge–Ontario: Byzantine Series, 2000), 46; Vasilev, "The opening stages of the Anglo-Saxon immigration", 55–56.

²⁹ Харолд Хардрада је служио неколицину ромејских владара и учествовао је у свим важнијим византијским походима у епохи, в. Jonathan Shepard, "A note on Harald Hardraada: the date of his arrival at Byzantium", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 22 (1973): 146–150.

³⁰ Sverrir Jakobsson, "The Schism that never was: Old Norse views on Byzantium and Russia", *Byzantinoslavica – Revue internationale des Etudes Byzantines* LXVI (2008): 179–181.

³¹ Theocharis Alexopoulos, "Anna Komnene Description of the Battle of Dyrrhachium: Similarities with the Descriptions of the Battle of the Hastings Taken From Anglo-Norman Chroniclers", *Byzantion Nea Hellás* № 39 (2020): 222.

³² Vasilev, "The opening stages of the Anglo-Saxon immigration", 52.

³³ *The Ecclesiastical History of England*, II, 24.

Византији из Италије. Најприроднији антинормански савезник Англосаксонцима био је Константинопољ. Дипломатску везу за долазак Англосаксонаца у Византију могуће је видети у данском краљу. Треба истаћи да дански краљ услед консолидације сопствене снаге није могао изаћи у сусрет да шаље ратнике византијском цару. Са жељом за одржањем постојећих веза са Византијом, дански краљ је можда испунио жељу василевсу на други начин. Он цару шаље Англосаксонце, као препоручени и Данцима политичко-културолошки близак народ. Долазак ратника са женама и децом одговарао је Византији, која је вапила за способном регрутационом војном масом. Да је постојала дипломатска кореспонденција, припрема и да се чекао византијски одговор на дански предлог, види се по томе што су Англосаксонци чекали на данског краља. Потенцијални доказ *данске везе* између Англосаксонаца и Ромеја представља један археолошки налаз. У питању је *йечайи йаџирикија Свена*. Патрикије нордијског имена, у служби византијског цара, такође, имао је и титулу „преводиоца енглеског“ (δ(ι)εργ(η)νευτῆτ(ω)ν Ἐνκλίων).³⁴ Почетно датирање печата почиње са XI веком и најраније се може везати за владавину Алексија Комнина.³⁵ Најбитније, сама појава печата осветљава догађаје у вези са масовним уласком енглеског фактора у ромејску војску 1081. године, што сведочи потреба за преводиоцем који је познавао грчки и енглески језик.³⁶ Услед цивилизацијских веза које су развили Данци и Англосаксонци, патрикија Свена највероватније треба сматрати као припадника данског народа.³⁷ Свенос посао преводиоца у Византији свакако је потврђивао трагове политике његовог истоименог данског краља.³⁸ Треба истаћи да су и Нормани одлазили да служе као најамници у Цариград.³⁹ Поред веће сеобе, постојали су у Константинопољу индивидуални

³⁴ Aleksey Shchavelev, “A Seal of Byzantine ‘Translator of the English’ Patrikios Sphen: Its Date and Socio-Cultural Context”, in *Byzantine and Rus’ Seals Proceedings of the International Colloquium on Rus’-Byzantine Sigillography Kyiv, Ukraine, 13–16 September 2013*, ed. Hlib Ivakin, Nikita Khrapunov, Werner Seibt (Kyiv: The Sheremetiev’s Family Museum of Historical and Cultural Rarities, The Ukrainian National Committee for Byzantine Studies, 2015), 193. Иначе, у доба Алексија Комнина појављује се одређен дански великаш Свен, који је као Варјаг служио цара са данском дружином у Малој Азији, в. Sigfús Blondal, *The Varangians of Byzantium*, transl. Benedikt S. Benediks (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), 131.

³⁵ Shchavelev, “A Seal of Byzantine Translator”, 194–195.

³⁶ Shchavelev, “A Seal of Byzantine Translator”, 195.

³⁷ Додир и међусобни утицаји сежу до првих викиншких инвазија на Острво, али су интензивирани са оснивањем *Danelawa* и кулминирају са уједињењем Енглеске и Данске под Кнутом Великим: Niels Lund, “Cnut’s Danish Kingdom”, in *The Reign of Cnut: King of England, Denmark and Norway*, ed. Alexander R. Rumble (London: Leicester University Press, 1994), 30–36. О данском периоду енглеске историје в. Vasilev, “The opening stages of the Anglo-Saxon immigration”, 48.

³⁸ Значај *данске везе* у подухвату сеобе ка Византији Васиљев назива „англо-данском“ миграцијом, в. Vasilev, “The opening stages of the Anglo-Saxon immigration”, 41. Уп. Blondal, *The Varangians of Byzantium*, 114.

³⁹ Geoff Egan, “Byzantium in London? New Archaeological Evidence for 11th Century Links Between England and the Byzantine World”, in *Material Culture and Well-Being in Byzantium (400–1453)*, ed. Michael Grünbart (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2007), 117.

примери или случајеви служења мањих група Енглеза, како Англосаксонаца тако и Нормана, који су се након истека службе враћали у домовину.⁴⁰

3. ANGLIA NOVA И ЦРКВЕНА ЈУРИСДИКЦИЈА МЕЂУ НАСЕЉЕНИЦИМА

У доба Алексија Комнина и његових наследника постојао је читав корпус западноевропских најамника, међу којима су посведочени и Енглези.⁴¹ Њихов долазак у великом броју византијски цар је искористио за реформацију *варјашке ĩarge*.⁴² До Алексија Комнина њене главне контингенте чиниле су нордијско-руске дружине, док после доласка избеглица из Енглеске кор гарде чине англонордијски ратници.⁴³ Англосаксонске избеглице су се населиле у земљи византијског богослужбеног предања и јурисдикције Константинопољске патријаршије. Ту се поставља питање које су епархије примиле под своју јурисдикцију део једног народа и каква је била нова црквена организација међу насељеницима? Говор о црквеној јурисдикцији у потенцијалној *Новој Енџлеској* унутар земаља византијске круне захтева најпре њену територијалну идентификацију. Постоје две потенцијалне локације *Нове Енџлеске*, а разматрање о њима назваћемо *северном и јужном ѿеоријом*.

Саѿа о Едварду Исѿоведнику казује да су Енглези дошли у Византију у време опсаде престонице. Шепард је мишљења да је опсада Константинопоља била од стране Печенега, који су господарили степом од Бугарске до Крима.⁴⁴ Након што су помогли у наводном разбијању опсаде, Енглези су се, по дозволи василевса, населили у Византији – зависно од извора – у Малој Азији или негде на Црном мору северно од Цариграда.⁴⁵

Поставља се питање какав је био генерални англосаксонски доживљај православне Византије после Великог раскола 1054. године? Познато је да је варјашка гарда била присутна церемонијално на свим богослужењима на којима је присуствовао император.⁴⁶ Тешко се може замислити да сами гардисти нису делатно узимали учешћа на богослужењу. При расветљавању овог питања нарочито су релевантна нордијска како политичка, тако и идеолошко-духовна сведочанства

⁴⁰ Egan, "Byzantium in London?", 112–116.

⁴¹ Blondal, *The Varangians of Byzantium*, 123.

⁴² Ово питање су детаљно разматрали Васиљев, Блондал и у новије време Шепард.

⁴³ Георгије Острогорски, *Исѿорија Византије* (Београд: Народна књига Алфа, 1998), 315.

⁴⁴ Shepard, "Another New England", 19.

⁴⁵ *The Ecclesiastical History of England*, Vol. II, 9–10; *Icelandic sagas*, 427–428. У *Chronicon Universale* Енглези се насељавају шест дана пловидбе од Цариграда (према: Sandra Alvarez, "English Refugees in the Byzantine Armed Forces: The Varangian Guard and Anglo-Saxon Ethnic Consciousness", <https://deremilitari.org/2014/06/english-refugees-in-the-byzantine-armed-forces-the-varangian-guard-and-anglo-saxon-ethnic-consciousness>; приступљено 12. марта 2023).

⁴⁶ Alexandra Airinei, "The Varangian guard and its contribution to the manifestation of the imperial power in Byzantium", *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies* № 7 (2015): 19.

односа према Византији, будући да су Англосаксонци на одређен начин до XI века постали део нордијског света. Скандинавски краљеви у периоду Комнина, који је почео са Алексијем, при посетама Цариграду сведоче упечатљиво позитивна искуства. Византија је имала слуха за скандинавске крсташке походе, а у религијском смислу Грци нису негативно посматрани.⁴⁷ Последице раскола Истока и Запада нису се негативно осећале у односу према Византији и источном обреду.⁴⁸ Византијски сукоб са Римом, који је у очима већине западњака деловао као религијски, Нордијци су посматрали као сукоб мотивисан политичком позадином.⁴⁹ Нордијски краљеви који су посећивали Константинопољ давали су омаж рOMEЈСКОМ цару као идеолошком предводнику хришћанске васељене, што се поклапало са византијском идеологијом хришћанског света.⁵⁰

4.1. *Северна теорија*. Према *Сају о Егварду*, кроз тешке битке освојена је, по жељи византијског цара, земља северно од Црног мора, где су се населили Енглези, назвавши земљу *Nova Anglia*. Ту су наводно основали насеља по имену Лондон и Јорк и имали су старо англосаксонско племство, па су чак василевсу ускратили плаћање данка.⁵¹ По некима, земље северно од Црног мора јесу Крим, односно византијски Херсон. Сам свет Крима је био посве уникатан у Византији и поседовао је готски карактер у унутрашњости. Преко њега су путовале нордијске и руске дружине у Цариград.⁵² У време Комнина, византијска црквена организација Херсона подразумевала је јурисдикције архиепископија Готије,⁵³ Сугдеје, Фуле и Таматрахе.⁵⁴

Англосаксонски насељеници – према извештају *Саје о Егварду Исјоведнику* – када су населили земље завештане од стране цара, нису желели

⁴⁷ Sverrir Jakobsson, “The Varangian legend: testimony from the Old Norse sources”, in *Byzantium and the Viking World*, Studia Byzantina Upsaliensia, 16, ed. Fedir Androshchuk, Jonathan Shepard, Monica White (Uppsala University: Acta Universitatis Upsaliensis, 2016), 347–349; Blondal, *The Varangians of Byzantium*, 131–133.

⁴⁸ Jakobsson, “The Schism that never was”, 175.

⁴⁹ Jakobsson, “The Schism that never was”, 176.

⁵⁰ Jakobsson, “The Varangian legend: testimony”, 350; Jakobsson, “The Schism that never was”, 179.

⁵¹ Alvarez, “English Refugees”, приступљено 12. марта 2023.

⁵² Alexander A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea* (Cambridge: The Mediaeval academy of America, 1936), 131–135. Да су руско-нордијски контакти обухватили не само Скандинавију већ и англосаксонску Енглеску сведочи и прослава англосаксонских светитеља заједно са скандинавским у Кијевској Русији у XI веку, в. John H. Lind, “Varangian Christianity and the Veneration of Anglo-Saxon and Scandinavian Saints in Early Rus”, in *Identity Formation and Diversity in the Early Medieval Baltic and Beyond*, *The Northern World*, 75, ed. Johan Callmer, Ingrid Gustin, Mats Roslund (Leiden–Boston: Brill, 2017), 108–109. О везама англосаксонског и руског света кохезивним посредништвом нордијског фактора в. Shepard, “From the Bosphorus”, 17–18.

⁵³ Архиепископија Готије у XI веку помиње се у учешћу њеног предстојатеља у два сабора Константинопољске патријаршије, као и у свим notiцијама доба Комнина. Опширније о њеној организацији в. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, 145–149. О гого-јелинском карактеру Херсона в. ibid., 138.

⁵⁴ В. *Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. Jean Darrouzès (Paris: Institut Français d’Etudes Byzantines, 1981), 346, 352, 377.

да прихвате црквени „Павлов обред“ (византијско литургијско предање) из Константинопоља, већ су тражили и добили епископе и клирике из Угарске. Ово место из *Саје* обично се тумачи као англосаксонски отклон од византијског обреда јер се већ десио раскол у хришћанству.⁵⁵ Сама Угарска је имала династичке везе, па чак и подршку у полагању права на енглеску круну међу високим англосаксонским племством после 1066. године.⁵⁶ И када занемаримо закључке о духовном карактеру енглеске амбасаде и црквеном заједничарењу у доба Едварда Исповедника и даље по насељавању Енглеза у Византију, евидентно је да нема места за расколничко расположење. Место из саге које говори о неприхватању ромејског клира треба тумачити у следећем духу – досељавање Англосаксонаца у Византију је жарко пропраћено не само жељом за земљом далеко од служења Норманима већ и жељом да у новој постојбини сачувају свој аутентичан идентитет као народ. То видимо у наглашавању њихове аутономије, као и у томе што њихово племство наставља да влада над њима. Даље, новоподигнутим градовима дају имена из напуштене домовине, попут Лондона и Јорка, а нову земљу називају *Енїлеска* или *Нова Енїлеска*.⁵⁷ Потенцијално одбијање византијског обреда не треба тумачити у смислу да досељеници нису хтели да откажу верност папи насупрот грчких јеретика, већ само у културолошко-језичком смислу очувања англосаксонске самосвојности.⁵⁸ Енглези, навикнути на западно богослужбено предање латинског језика, желели су да сачувају исто, а нису хтели да се навикавају на грчки као богослужбени језик и целу источну црквену традицију. Само у томе јесте важан могући фактор угарског клира. На основу текста *Саје о Егварду Исповеднику* рекли бисмо да се Византија није противила. Вероватно је тенденција Англосаксонаца била културолошка презервација, а не расколничко расположење. Зашто? Византијски политички прагматизам ради испуњења својих крајњих циљева знао је западњацима да излази у сусрет и у духовном смислу, нарочито најамницима који долазе са латинског запада, па су чак имали свој храм и клирике за латински обред.⁵⁹ Сведочанство кентеберијског монаха Јосифа у Константинопољу у доба Алексја Комнина може да нам помогне у

⁵⁵ Jakobsson, “The Schism that never was”, 177. Највероватније се са англосаксонским изгнаницима нашло и англосаксонско свештенство. Оно је, попут владајуће класе племства, доживело погром приликом норманског освајања Острва 1066. године, в. Чаировић, „Битка код Хејстингса“, 144.

⁵⁶ *The Ecclesiastical History of England*, I, 488–489.

⁵⁷ Alvarez, “English Refugees”, приступљено 12. марта 2023.

⁵⁸ У контексту Филюквеа као фактора потенцијалног верског размимоилажења англосаксонских досељеника и Ромеја в. нап. 16 и 17. С друге стране, треба истаћи да је под франачким утицајем Филюкве исповедан у англосаксонској Енглеској већ од VII века, в. Ивица Чаировић, „Вероисповедање у Енглеској у VII и VIII веку“, *Бојословље* № 2 (2014): 93–105; исти, „Вероисповедање у Енглеској у IX веку“, *Бојословље* № 1 (2020): 57–76.

⁵⁹ Jonathan Shepard, “Hard on Heretics, Light on Latins: the Balancing-act of Alexios I Komnenos”, in *Mélanges Cécile Morrisson*, ed. Emmanuelle Capet, Delphine Lauritzen (Paris: Association des amis du centre d’histoire et civilisation de Byzance, 2010), 766–768.

расветљавању црквене атмосфере пристиглог англосаксонског живља у Византији. Поред ведрог пријема, кентеберијски монах је посведочио да је тамо видео своје пријатеље који се старају око „царске капеле“.⁶⁰ Безрезервно евидентна је пуна црквена интеркомунија и заједничарење Ромеја и Енглеца, чији је латински имао своје место у престоници. Ипак, византијски прагматизам је имао смислене границе и никада није ишао даље од одређеног дела клирика латинског обреда за капелу ради духовних потреба дипломата и најамничке гарде. Кључно је било признавање власти, односно црквено помињање васељенског патријарха у Цариграду. У доба Алексија Комнина идеологија првенства цариградског патријарха је достигла свој врхунац. Ана Комнина сведочи да Ромеји више нису сматрали равне катедре Рима и Цариграда, већ је, по њој, „Царица градова“ сходно канонском предању испред Старог Рима, будући да је у Нови Рим пренесена престоница, а самим тим и црквено првенство.⁶¹ Највероватније и најпрагматичније је посреди било то да су Енглези добили право да задрже латински обред и чак да дође јерархија пореклом из Угарске, али то није било могуће без момента у коме се папа не помиње већ васељенски патријарх. Поред тога, ако се узме у обзир теорија о Криму као Новој Енглеској, у складу са византијском црквеном политиком било би очекивано да се латинска јерархија јурисдикцијски подређивала архиепископијама на Херсону. У црквеном смислу досељеници су могли да имају оно што им је од Византије дозвољено, а то је јерархија и латински обред уз помињање цариградског патријарха на исти онај начин, како нам Порфиригенит сведочи, да су гардисти са запада чак у X веку (и пре истицања главних постулата раскола) имали као дужност да кличу „васељенском патријарху“.⁶² При помену угарске јерархије треба имати на уму да је Угарска у потоњем времену Комнина била под снажним утицајем Византије.⁶³

Примарни недостатак *северне теорије*, коју су заступали Васиљев и Шепард,⁶⁴ јесте у томе што је њен извор епска сага. Њену вест да су Англосаксонци отишли на север, која се тумачи у смислу оснивања нове домовине на византијском Херсону, демантује други извор, а то је *Црквена историја Ордерика Виџалиса*.

4.2. *Јужна теорија*. *Црквена историја Виџалиса Ордерика* као франко-нормански извор нема говора о сеоби Англосаксонаца северно Црним морем од Константинопоља. Напротив, она нас извешава нешто друго, а то је да се Нова Енглеска (коју он именом не помиње, већ само говори о сеоби Англосаксонаца у Византију) може везати за Цариград и околне области. Наиме, Виталис помиње следеће појмове везане за англосаксонску сеобу, а то су: Јонија, град Кивот (Витинија), Тракија и Цариград. Претходно разматрану вест

⁶⁰ Shepard, “Cross-purposes: Alexius Comnenus”, 119.

⁶¹ *Anna Comnena The Alexiad*, 25.

⁶² *Constantini Porphyrogeniti Imperatoris De Ceremoniis aulae Byzantinae*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 1, ed. V. G. Niebuhr (Bonn: Bonn: Impensis Ed. Weberi, 1829), 650–651.

⁶³ Острогорски, *Историја Византије*, 356, 363–364.

⁶⁴ Blondal, *The Varangians of Byzantium*, 142; Shepard, “Another New England”, 19–22.

о латинској јерархији, када бисмо узели као релевантну и за јужну теорију насељавања, морали бисмо, опет, да тумачимо идентично као и у северној теорији. Наиме, не постоје докази о посебној латинској јурисдикцији унутар Византије, као ни о посебним англосаксонским епископијама на основу notiција Константинопољске патријаршије.⁶⁵

4.2.1. *Витинија (Никејска митрополија)*. Ордерик је казао како су се Англосаксонци населили у граду Кивоту (Κιβωτός, Civetot), који је обновио цар Алексије.⁶⁶ Сам извештај поклапао се са политичким и војним приликама. Витинија је одувек била омиљена византијска провинција за насељавање страних контингената. У доба Алексија Комнина су готово све области Мале Азије, изузев неких црноморских области, биле под влашћу Селџука. Такво стање је трајало све до ослобођења захваљујући Првом крсташком рату.⁶⁷ После заузећа Никеје, Алексије је са собом водио армију Варјага највероватније из Кивота.⁶⁸ При обнови поменутог града карактеристично је да је цар Алексије установио манастир који је био везан за латинске монахе.⁶⁹ Да ли је овде реч о могућој конекцији са Ордериковим извештајем о Алексијевој обнови града Кивота и да ли су западњачки најамници Англосаксонци, остаје питање коме се историографија и у будуће треба приближавати? Сам Кивот је територијално потпадао под власт никејског митрополита.⁷⁰ Ако би се Ордериковом извештају о Кивоту као релевантне придружиле приповести *Caie* и *Chronicon Universale Anonymi Laudunensis*, онда је читава околина могла бити простор *Нове Енглеске*. У том случају, поред Никејске митрополије, требало би узети у обзир и оближње епархије. Што се тиче црквене организације ближе околине Кивота и генерално Витиније, она је од рановизантијског периода била подељена у три митрополије. Поред Никеје, то су биле митрополије Никомидије и Халкидона.⁷¹

4.2.1.1. Никомидија се географски налазила близу Никеје и Кивота, тако да се уклапа у шири опсег Кивота, односно Нове Енглеске. Никомидија је поседовала стратешки значај у време Алексија Комнина. Евидентно је да су у њеној реокупацији велику улогу играли западњачки плаћеници, као и њихово

⁶⁵ Видети спискове епископија у notiцијама (XI, XII, XIII, XIV) из ере Комнина, *Notitiae Episcopatum*, 342–377.

⁶⁶ *The Ecclesiastical History of England*, II, 10; Vasilev, “The opening stages of the Anglo-Saxon immigration”, 52. Сами остаци града Кивота су недавно пронађени: “Lost Byzantine Castle Of Kibatos Found Under Water”, <https://archaeologynewsnetwork.blogspot.com/2019/10/lost-byzantine-castle-of-kibatos-found.html>. Такође, треба истаћи да је појам Κιβωτός у свом имену носила и малоазијска епископија „ὁ Ἀλαφείας τῆς Κιβωτοῦ“ (Апамеја у Писидији), в. *Notitiae Episcopatum*, 360. Ова епископија је била подручна Митрополији Антиохије Писидијске и географски се налазила источно од Ефеса и јужно од Витиније.

⁶⁷ Острогорски, *Историја Византије*, 342–343.

⁶⁸ Blondal, *The Varangians of Byzantium*, 130.

⁶⁹ Shepard, “Hard on Heretics, Light on Latins”, 767.

⁷⁰ О епископијама Никејске епархије в. *Notitiae Episcopatum Ecclesiae*, 356.

⁷¹ *Notitiae Episcopatum Ecclesiae*, 348.

свештенство које је имало задатке у Никомидији. Тако је извесни Гиљермус 1090. године (непосредно по англосаксонском доласку!) међу ратницима служио као „капелан и свештеник“, истовремено уживајући највише поверење цара Алексија да надгледа обнове зидина града.⁷²

4.2.1.2. Халкидон, као важан црквено-историјски град, налазио се између Никомидије и Цариграда. У војном смислу, за Византију је било добро решење настанити Англосаксонце у околини Цариграда. Близина престонице, непосредно преко мореуза, и њени јаки војни гарнизони опомињуће су могли утицати на верност нових англосаксонских поданика. Истовремено, у случају хитног похода или изненадне опсаде престонице из правца Европе, англосаксонски ратници би у нужди веома брзо могли бити пребачени у помоћ престоници. Митрополија Халкидона била је специфична у црквеним листама Цариградске патријаршије јер у њој не налазимо поименице подређене епископије као у случају других малоазијских епархија. Халкидонска митрополија се именовала као „Халкидон и витинијски тронове који су њему подређени“, а тако је било и у време Комнина.⁷³ Можда је помен „подређених тронове“ подразумевао титулативно достојанство да се значај Халкидона не би умањио према другим малоазијским катедрама? С друге стране, можда се помен „подређених тронове“ односи на викаре митрополита. Традиционално изостављање њиховог назива у епархији, потенцијално би могло да указује на непознате епископе, које су наводно имали и Англосаксонци. Опет, у оба случаја „Халкидон Витинијски“ у време Комнина могао би да се уклопи у слику ромејске политике досељавања страних народа у области Витиније, као и у даљем смислу са доласком латинске јерархије, која је можда била привремено допуштена Англосаксонцима.⁷⁴

4.2.2. *Анџичка Јонија*. Ордерик свој извештај о насељавању Енглеза завршава речима да се „на тај начин Англосаксонци населише у Јонији“.⁷⁵ Што се тиче античког појма Јоније, она је обухватала предње обале Мале Азије. У смислу црквене организације била је подељена између епархија Ефеса и Смирне. У овом периоду немамо извештаја о искрсавању нових епископија у Ефеској или Смирнској митрополији које би упућивале на трагове Англосаксонаца у пределима античке Јоније.⁷⁶ На основу Ордериковог извештаја о

⁷² Shepard, „Hard on Heretics, Light on Latins“, 767. За листу епископија подређених Никомидији в. *Notitiae Episcopatum Ecclesiae*, 356.

⁷³ „Θ' τῆ Χαλκηδόνι τῆς Βιθυνίας θρόνος οὐκ ὑπόκειται“; „Θ' ἡ Χαλκηδών τῆς Βιθυνίας ἐπισκοπὴν ὑποκειμένην οὐκ ἔχει“; „ἡ Χαλκηδών τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐν ἧ θρόνος ἔστι“: *Notitiae Episcopatum Ecclesiae*, 356, 374.

⁷⁴ Док су Енглези посведочено имали нижи латински клир, ипак, мање је вероватно да су потенцијални халкидонски викари били, у ствари, угарски епископи које помиње *Caia*. Може се претпоставити да су викарни архијереји били припадници класичне јелинске јерархије Цариградске патријаршије.

⁷⁵ *The Ecclesiastical History of England*, II, 10.

⁷⁶ О епископијама у епархијама Ефеса и Смирне у доба Комнина в. *Notitiae Episcopatum Ecclesiae*, 354–355, 364.

расељавању Енглеза из залеђа Никомидије у Цариград искрсава помен Јоније, која је највероватније архаични синоним за целокупан појам Мале Азије. Оно што би могло да да озбиљност разматрању тезе о области Јоније (у ужем смислу западне обале Мале Азије) јесте повезивање Ордериковог казивања са латинском верзијом *Живоїа Едварда Исповедника*. Оно приповеда да је енглеско посланство у доба Едварда Исповедника (ради његовог сна) почастововано одласком у Ефес, где су видели чудесна тела седам младића.⁷⁷ Ефес је био како духовни, тако и административни и културни центар Јоније. У том смислу могле би да се наговесте евентуалне везе енглеског насељавања у Јонији као испуњења мистичног сна о будућим догађајима светог краља Едварда.

4.2.3. *Тракија и Констџанџинојољ*. Свој помен насељавања Англосаксонаца Ордерик је завршио речима да су насељени у Тракији и Цариграду, у који су као ратници повучени из Кивота.⁷⁸ Овај извештај могао би се подударати са византијским хроничарем Скилицом, који сведочи да се у доба Алексијевих претходника варјашка гарда почетком XI века стационирали по градовима Тракије.⁷⁹ Самим тим што није дошло до оснивања нових градова, није било ни искрсавања потенцијално нових (енглеских) епископија. Што се тиче Константинопоља, једино у њему, поред Кивота, имамо доказе о енглеском свештенству, а при томе је јединствен у сведочанству о присуству енглеског богослужбеног култа.⁸⁰ Наиме, зна се да су у византијској престоници Англосаксонци имали свој храм, који је у XI веку подигао извесни енглески племић и који је био посвећен Светом Николи и Августину Кентеберијском.⁸¹

4.3. *Корелација јужне и северне џезе*. Вероватно, у складу са византијском политиком, ради брзе асимилације, расељен је англосаксонски корпус, тако да се извештаји о његовим траговима могу наћи у областима северно и јужно од Цариграда. На концу, не треба потпуно одбацити помен о походу Англосаксонаца на Крим, што су Васиљев и Шепард тумачили обновом византијске власти на Херсону у доба Алексија Комнина. Није нелогично да је обећана и додељивана награда за истицање у походу био пронијарски посед⁸² неким Англосаксонцима на Криму. Ипак, главнина народа је на југу насељена у Цариграду, његовој трачкој и витинијској околини. *Северну џеорију* можемо свести на један успешни поход.⁸³ Чак и ако би се сматрало да је прва генерација Англосаксонаца имала латинску јерархију, она је у црквеном смислу брзо

⁷⁷ *Lives of Edward the Confessor*, 275.

⁷⁸ *The Ecclesiastical History of England*, II, 10.

⁷⁹ Vasilev, "The opening stages of the Anglo-Saxon immigration", 45.

⁸⁰ Alvarez, "English Refugees", приступљено 12. марта 2023.

⁸¹ Vasilev, "The opening stages of the Anglo-Saxon immigration", 60–62.

⁸² О формирању проније у доба Алексија Комнина в. Острогорски, *Историја Византије*, 348.

⁸³ Византија је повратила власт над Херсоном у Алексијево време, в. Shepard, "Another New England", 22. У том походу су највероватније учествовали и Енглези из варјашке гарде, али није евидентно да је гроф Сигурд, или ико други, добио део Херсона за *Нову Енглеску* или као вазално лено.

замењена грчком и они су у потпуности укључени у редован црквени живот. Теза о *Новој Енџлеској* на Криму тешко би ишла на руку сведочанствима регрутације Англо-варјага у позној Византији Палеолога и генерално после 1204. године. Услед пада Цариграда у крсташке руке византијски Крим се даљом историјом везао за грчки Трапезунт.⁸⁴ Насупрот томе, варјашка гарда англосаксонских потомака је до задњих дана стајала уз царе у Константинопољу зато што се регрутовала из области које је царство поседовало у XV веку,⁸⁵ а то је био сам град и његова непосредна трачка околина.

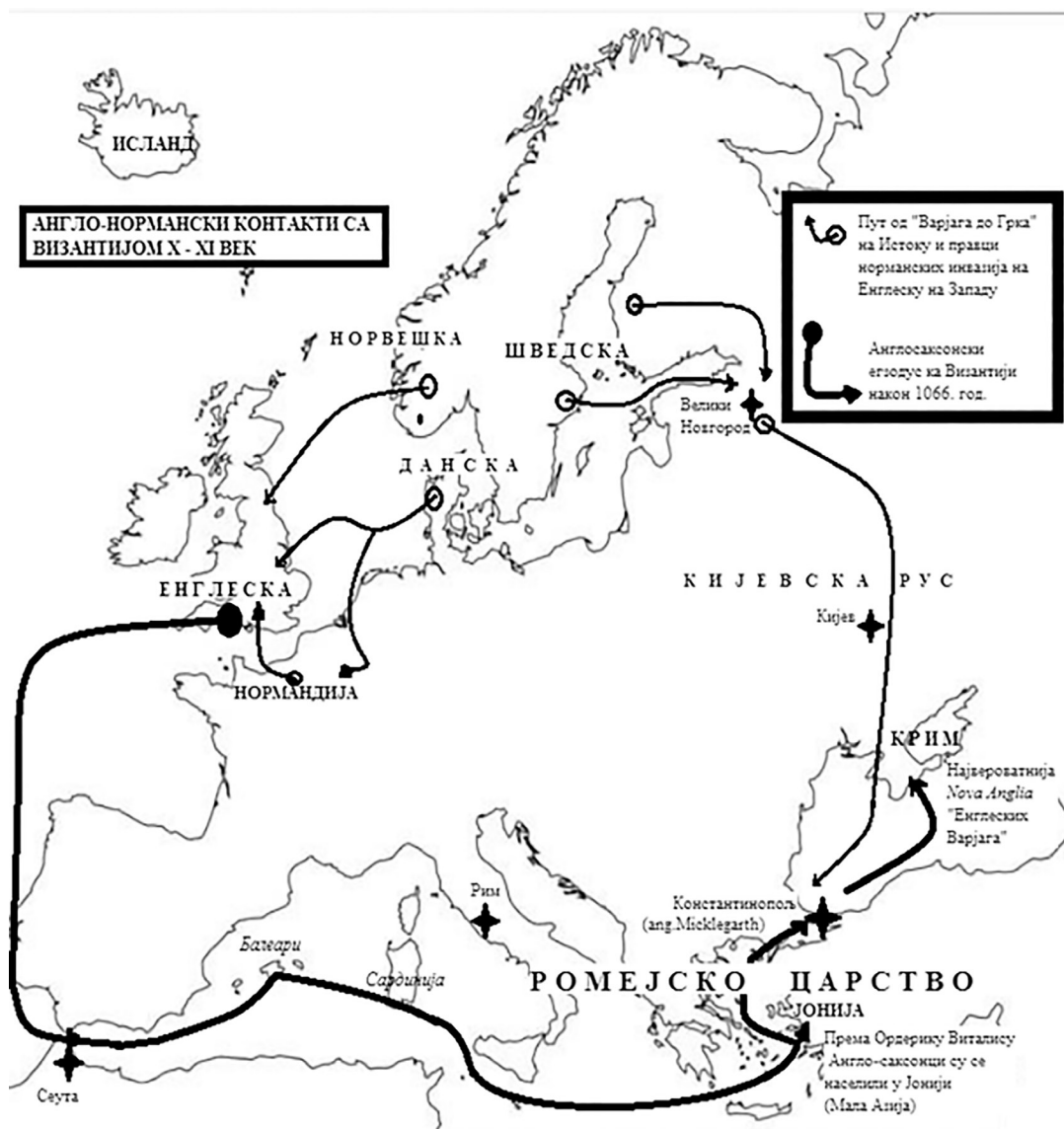
ЗАКЉУЧАК

Англо-византијски духовни и дипломатски контакти постају интензивни почетком XI века са владавином Едварда Исповедника. Након норманског освајања Енглеске евидентне су англосаксонске сеобе у Византију. Међу њима истиче се већа сеоба између 1080. и 1090. године под вођством грофа Сиварда. Тада је значајан део Енглеза војно ступио у варјашку гарду и насељен је у Византији, где се помиње област *Нове Енџлеске*. *Северна теза* о Новој Енглеској на Криму губи на важности пред извештајима *Црквене историје* Олдерика Виталиса о насељавању Енглеза у областима око византијске престонице и Мале Азије. *Нову Енџлеску* као део византијске суверене власти највероватније треба тражити на потезу од Цариграда и његове тракијске околине на западу, и даље на истоку до Витиније. Закључни Олдериков извешај о насељавању Енглеза у Јонији највероватније не треба схватити у ужем смислу области древне Јоније око Ефеса. Наиме, као алузија на византијске земље, Тракија се може схватити као синоним за Европу, а Јонија за Малу Азију. Насељавање на Крим могуће је посматрати као плод успешног похода у коме су Англосаксонци учествовали и где су као награду можда добили проније.

На основу писаних извора претпостављамо да није могуће говорити о полунезависној енглеској црквеној структури у Византији. Насељеници су се прилагодили владајућој црквеној структури и евентуалној јурисдикцији херсонских и малоазијских епархија унутар Константинопољског патријархата. Опет, остаје као могућност да је досељеницима дозвољено, најмање у првој генерацији, да део нижег клира буде латинског богослужбеног предања.

⁸⁴ О успостављању Трапезунтског царства и његовој историји в. Острогорски, *Историја Византије*, 399. Црква на Криму остала је у јурисдикцији патријарха Цариграда, али државно Крим је био везан искључиво за Трапезунтско царство као његов вазал, в. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, 150, 160–169.

⁸⁵ Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204–1453*, The Middle Ages Series (Philadelphia: University of Pennsylvania, 1992), 275–276; Vasiliev, “The opening stages of the Anglo-Saxon immigration”, 69.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

Извори

- Поповић, Радомир. „Папа Григорије Велики Двојеслов Мисија у Енглеској.“ In Поповић, Радомир. *Извори за Црквену историју*. Друго допуњено издање, 141–143. Београд: Центар за Хришћанске студије, 2016.
- *Anna Comnena The Alexiad*, transl. Elizabeth A. S. Dawes. Cambridge–Ontario: Byzantine Series, 2000.
- *Constantini Porphyrogeniti Imperatoris De Ceremoniis aulae Byzantinae*. Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 1, ed. B. G. Niebuhr. Bonn: Bonn: Impensis Ed. Weberi, 1829.
- *Icelandic sagas and other historical documents relating to the settlements and descents of the Northmen on the British Isles: The Orkeyingers' saga, with appendices*. Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, 88, ed. Gudbrand Vigfusson, G. W. Dasent. London: H. M. Stationery Office, 1894.
- *Lives of Edward the Confessor*. Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, 3, ed. Henry R. Luard. London: Longman – Brown – Green: Longmans and Roberts, 1858.
- *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. Jean Darrouzès. Paris: Institut Français d'Etudes Byzantines, 1981.
- *The Ecclesiastical History of England and Normandy by Ordericus Vitalis*, I, transl. Thomas Forester. London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, 1853.
- *The Ecclesiastical History of England and Normandy by Ordericus Vitalis*, II, transl. Thomas Forester. London: Henry G. Bohn, York Street, Covent Garden, 1854.

Секундарна литература

- Острогорски, Георгије. *Историја Византије*. Београд: Народна књига Алфа, 1998.
- Чаировић, Ивица. „Утицај владавине цара Константина и његових општих реформи на Британију.“ In *Ниш и Византија*, V, ур. Миша Ракоција, 529–535. Ниш: Град Ниш – Универзитет у Нишу – Православна епархија нишка, 2007.
- Чаировић, Ивица. „Почеци хришћанства у Енглеској: Келти, Римљани, Германи.“ *Годишњак VI* (2007): 167–184.
- Чаировић, Ивица. „Вероисповедање у Енглеској у VII и VIII веку.“ *Бојословље* № 2 (2014): 93–105.
- Чаировић, Ивица. „Битка код Хејстингса 1066. године – крај англо-саксонске Енглеске.“ *Бојословље* № 2 (2017): 136–147.
- Чаировић, Ивица. „Однос Вилијема Освајача (1066–1087), првог краља норманске Енглеске, са римским епископима.“ In *Српска теологија данас*, IX, ур. Радомир Поповић, 25–33. Београд: Православни богословски факултет у Београду, 2018.

- Чаировић, Ивица. „Вероисповедање у Енглеској у IX веку.“ *Бојословље* № 1 (2020): 57–76.
- Чаировић, Ивица. „Англосаксонске студије у оквиру византологије.“ In *Ниш и Византија*, XX, ур. Миша Ракоција, 559–568. Ниш: Град Ниш – Универзитет у Нишу – Православна епархија нишка, 2023.
- Airinei, Alexandra. “The Varangian guard and its contribution to the manifestation of the imperial power in Byzantium.” *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies* № 7 (2015): 7–26.
- Alexopoulos, Theocharis. “Anna Komnene Description of the Battle of Dyrrhachium: Similarities with the Descriptions of the Battle of the Hastings Taken From Anglo-Norman Chroniclers.” *Byzantion Nea Hellás* № 39 (2020): 209–227.
- Alvarez, Sandra. “English Refugees in the Byzantine Armed Forces: The Varangian Guard and Anglo-Saxon Ethnic Consciousness,” <https://deremilitari.org/2014/06/english-refugees-in-the-byzantine-armed-forces-the-varangian-guard-and-anglo-saxon-ethnic-consciousness>. Приступљено 12. марта 2023.
- Brown, R. Allen. *The Normans and the Norman Conquest*. Woodbridge: The Boydell Press, 1985.
- Bartusis, Mark C. *The Late Byzantine Army: Arms and Society, 1204–1453*. The Middle Ages Series. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1992.
- Blondal, Sigfii. *The Varangians of Byzantium*, transl. Benedikt S. Benediks. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
- Gebhardt, Torben R. “From Bretwalda to Basileus: Imperial Concepts in Late Anglo-Saxon England?” *Transcultural Approaches to the Concept of Imperial Rule in the Middle Ages*, ed. Christian Scholl, Torben R. Gebhardt, Jan Clauß, 157–183. Frankfurt am Main – New York: Peter Lang Edition, 2017.
- Egan, Geoff. “Byzantium in London? New Archaeological Evidence for 11th Century Links Between England and the Byzantine World.” in *Material Culture and Well-Being in Byzantium (400–1453)*, ed. Michael Grünbart, 111–117. Wien: Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, 2007.
- Jakobsson, Sverrir. “The Schism that never was: Old Norse views on Byzantium and Russia.” *Byzantinoslavica – Revue internationale des Etudes Byzantines* LXVI (2008): 173–188.
- Jakobsson, Sverrir. “The Varangian legend: testimony from the Old Norse sources.” In *Byzantium and the Viking World*. *Studia Byzantina Upsaliensia*, 16, ed. Fedir Androshchuk, Jonathan Shepard, Monica White, 345–362. Uppsala University: Acta Universitatis Upsaliensis, 2016.
- Lind, John H. “Varangian Christianity and the Veneration of Anglo-Saxon and Scandinavian Saints in Early Rus.” In *Identity Formation and Diversity in the Early Medieval Baltic and Beyond*. *The Northern World*, 75, ed. Johan Callmer, Ingrid Gustin, Mats Roslund, 107–135. Leiden–Boston: Brill, 2017.
- Lund, Niels. “Cnut’s Danish Kingdom.” In *The Reign of Cnut: King of England, Denmark and Norway*, ed. Alexander R. Rumble, 27–42. London: Leicester University Press, 1994.

- Shepard, Jonathan. "The English and Byzantium: A Study of Their Role in the Byzantine Army in the Later Eleventh Century." In *Traditio: Studies in Ancient and Medieval History, Thought, and Religion*, 53–92. New York: Fordham University Press, 1973.
- Shepard, Jonathan. "A note on Harald Hardraada: the date of his arrival at Byzantium." *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 22 (1973): 145–160.
- Shepard, Jonathan. "Another New England? Anglo-Saxon settlement on the Black Sea." *Byzantine Studies* № 1 (1974): 18–39.
- Shepard, Jonathan. "Cross-purposes: Alexius Comnenus and the First Crusade." In *The First Crusade: Origins and Impact*, ed. Jonathan Phillips, 107–129. Manchester – New York: Manchester University Press, 1997.
- Shepard, Jonathan. "Varangian Guard." In *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology*, 1 (Aachen, Siege of – Dyrrachium, Siege and Battle of (1081)), ed. Clifford J. Rogers, 396–398. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Shepard, Jonathan. "Hard on Heretics, Light on Latins: the Balancing-act of Alexios I Komnenos." In *Mélanges Cécile Morrisson. Travaux et memoires, Collège de France, Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance*, 16, ed. Emmanuelle Capet, Delphine Lauritzen, 765–778. Paris: Association des amis du centre d'histoire et civilisation de Byzance, 2010.
- Shepard, Jonathan. "From the Bosphorus to the British Isles: the way from the Greeks to the Varangians." In *Древнейшие государства Восточной Европы 2009*, ред. Т. Н. Джаксон, 15–42. Москва: Индрик, 2010.
- Shchavelev, Aleksey. "A Seal of Byzantine 'Translator of the English' Patrikios Sphen: Its Date and Socio-Cultural Context." In *Byzantine and Rus' Seals Proceedings of the International Colloquium on Rus'-Byzantine Sigillography Kyiv, Ukraine, 13–16 September 2013*, ed. Hlib Ivakin, Nikita Khrapunov, Werner Seibt, 193–200. Kyiv: The Sheremetievs' Family Museum of Historical and Cultural Rarities, The Ukrainian National Committee for Byzantine Studies, 2015.
- Turtas, Raimondo. "The Sardinian Church." in *A Companion to Sardinian History, 500–1500*, ed. Michelle Hobart, 177–214. Leiden–Boston: Brill, 2017.
- Vasiliev, Alexander A. *The Goths in the Crimea*. Cambridge: The Mediaeval academy of America, 1936.
- Vasilev, Alexander A. "The opening stages of the Anglo-Saxon immigration to Byzantium in the eleventh century." *Annales de l'Institut Kondakov* IX (1937): 39–70.

SLAVIŠA TUBIN

University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
slavisa.tubin91@gmail.com

ANGLO-SAXON MIGRATION TO BYZANTIUM AND ECCLESIASTICAL JURISDICTION AMONG THE SETTLERS

Summary: During the time of King Edward the Confessor (1004–1066), relations between the Anglo-Saxon world and Byzantium became more intense. During the reign of the Byzantine emperor Alexius I Comnenus (1081–1118), there was a re-organization of the Varangian Guard, in which, in addition to the Danes, the Anglo-Saxons were given the leading position. The Anglo-Saxon factor in Byzantium gained importance due to the Anglo-Saxon migrations that followed the Battle of Hastings in 1066 and the Norman Conquest. Some of the sources mention that the Anglo-Saxons got land in Byzantium, where they built settlements and cities with the names of those from the old homeland, as well as that they called the obtained lands New England, and even that they kept the Latin priesthood. In addition to the migration of Anglo-Saxon exiles to Byzantium, this paper also deals with the ecclesiastical jurisdiction among the settlers. Possible settlement areas and competent Church jurisdictions for the English in Byzantium are the eparchies of Chersones and Bithynia, as well as Constantinople and its immediate surroundings. ► *Keywords:* Anglo-Saxon England, Byzantium, Ecclesiastical jurisdiction, Varangian Guard, Ionia.